

ОРОНІМІЯ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ: ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВПОРЯДКУВАННЯ

Оронімія, або власні назви об'єктів гірського ландшафту, як підгрупа топонімії перебуває у сфері уваги не лише ономастів, тобто лінгвістів, але й географів. Для мовознавців, які спеціалізуються передусім на вивченні становлення словникового фонду, важлива багатогранна мовна інформація, яку можна почерпнути в результаті аналізу словотвору, принципів мотивації семантики твірних основ, з'ясування походження цього типу власних географічних назв, наприклад: визначення генетично слов'янських оронімів й іншомовних назв орооб'єктів; виокремлення народної географічної номенклатури, на базі якої постанала більшість оронімів, особливо тієї, яка відсутня в доступних джерелах, але яку можна відновити в процесі спеціального аналізу тощо. Для географів актуальні питання збереження та впорядкування назв об'єктів гірського ландшафту з метою їх систематизації (створення інформаційної бази відповідних об'єктів) та правильного передавання оронімів на різних типах карт (топографічних, туристичних тощо).

Найбільшим гірським масивом в Україні є Карпати. Природно, що місцеве населення зберегло у своїй пам'яті назви найрізноманітніших гір, горбів, височин, вершин, полонин, що, як об'єкт дослідження, цікаві як для лінгвістів, так і для географів. Сьогодні для наукової громадськості України надзвичайно важливе питання збереження оронімного фонду Українських Карпат з огляду на зникнення багатьох назв гірських об'єктів унаслідок господарського освоєння відповідного ландшафту: розроблення корисних копалин, вирубування лісів, промислового і приватного будівництва тощо. Добре, якщо назви таких орооб'єктів залишаються хоча б на картах, проте фахівці відзначають

проблеми й іншого гатунку: переключення назв і неточність їх відображення, що зумовлено відсутністю українськомовних карт до недавнього часу (для нанесення на карти місцевих назв їх перекладали здебільшого з російської мови, якою видавали раніше детальні топографічні карти). Крім цього, необхідно зібрати й систематизувати оронімію Українських Карпат з її подальшим етимологічним тлумаченням для отримання важливої мовно-історичної інформації. Обговоренню цих та низки інших питань було приурочено Всеукраїнську наукову конференцію «**Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження**», яка відбулася 18–19 березня 2010 р. на базі Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Науковий форум урочисто відкрив ректор університету, доктор фізико-математичних наук, професор Степан Васильович Мельничук. Учасників конференції привітали декан філологічного факультету, доктор філологічних наук, професор Борис Іванович Бунчук і декан географічного факультету, доктор географічних наук, професор Валерій Петрович Руденко. Вступне слово виголосили голова Української ономастичної комісії, член-кореспондент НАН України Василь Васильович Німчук і директор ДНВП «Картографія», президент Української картографічної асоціації, доктор географічних наук Ростислав Іванович Сосса.

Власне наукова робота конференції розпочалася із заслуховування пленарних доповідей.

Д.Г. Бучко (Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка) у доповіді «**Кілька уваг про номінацію вершин Турківщини**» звернувся до історії питання про дослідження топонімікону Українських Карпат. Зокрема, він відзначив, що перше ґрунтовне дослідження власних географічних назв Українських Карпат належить Я. Рудницькому — «Походження географічних назв Бойківщини» (Львів, 1939; згодом цю працю було перевидано 1962 р. в Канаді (м. Вінніпег). — С.В.). Продовжив студії з української карпатської топонімії С. Грабець — «Географічні назви Гуцульщини» (Краків, 1950). У період незалежної України побачили світ студії Б. Лящука («Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій»), П. Зборовського («Топоніміка Турківщини»), М. Габорака («Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Словник-довідник»). Проте, незважаючи на значну наукову базу для дослідження оронімів Українських Карпат, на сьогодні відсутня класифікація оронімів як онімного класу, проблемною залишається й систематизація оронімії зазначеного регіону. Особливу увагу Д.Г. Бучко звернув на відмінність моделей номінації оронімів Турківщини від назв гірських об'єктів інших регіонів Українських Карпат. На основі зібраного матеріалу — 134 ороніми — дослідник виділяє такі принципи номінації назв місцевих орооб'єктів: 1. Номінація підвищення через відображення в його назві індивідуальних ознак цього об'єкта (*Бердо, Збир (Жбир), Кичера*). 2. Номінація підвищення через відображення в його назві іншого об'єкта, на який був схожий іменованій орооб'єкт; іноді особи (*Стіжок, Стодола, Кіндрат*). 3. Номінація підвищення через відбиття в його назві наймення конкретної особи (*Борсуків, Ло-*

сівка, Чинтилівка). Щодо останнього принципу зауважимо: всупереч Д.Г. Бучку, не можна вважати посесивними такі назви, як *Зубовець, Шименка* й ін., оскільки присвійність реалізують словотвірні модель із суф. **-ів (-ов-а, -ов-е), -ин (-а, -е)**, а не суф. **-ець** і **-к-а**, які в топонімах указують на відносність щодо назви суміжного топооб'єкта.

Р.І. Сосса (Державне науково-виробниче підприємство «Картографія») в доповіді **«Ороніми Українських Карпат на географічних картах»** відзначив, що ороніми, порівняно з ойконімами та гідронімами, найменш унормовані в українському оніміконі. Щодо Українських Карпат, то в цьому регіоні сформувалася унікальна система автентичних власних географічних назв, у яких відбилися історія, культура, побут місцевих мешканців, особливості тутешніх природних умов тощо. Більшість оронімів дійшла до наших днів у тій формі, у якій вони вживалися в давні часи. Проте чимало назв гірських об'єктів із часом під дією тих або тих чинників змінили своє звучання, що вказує на важливість упорядкування таких оронімів, а також опрацювання системи заходів для унормування назв орооб'єктів України в цілому. Особливу увагу доповідач звернув на позначення оронімів на топографічних картах з огляду на часте перекручення і неточність відображення назв орооб'єктів у картографічних матеріалах. Для правильного передавання оронімів на картах, на переконання доповідача, необхідно провести роботу з унормування назв українських орооб'єктів і створити відповідну інформаційну базу для загального користування.

В.В. Лучик (Національний університет «Києво-Могилянська академія») у доповіді **«Проблеми порівняльно-історичного вивчення карпатської оронімії»** наголосив на цінності дослідження оронімів для мовознавства, особливо порівняльно-історичного, оскільки вони, разом із гідронімами, належать до найдавніших і найстійкіших одиниць онімної системи, які зберігають мовно-історичну інформацію, почасти втрачену в інших класах поміта ргоргіа і загальних назвах; виокремив хронологічні прошарки карпатських назв орооб'єктів: 1) доіндоєвропейські назви; 2) давньоіндоєвропейські (дослов'янські); 3) праслов'янські; 4) слов'янські та українські; 5) іншомовні назви; зацентрував увагу на важливості вивчення карпатської оронімії у зв'язку з місцевими говірками.

С.О. Вербич (Інститут української мови НАН України) у доповіді **«Карпатська оронімія як об'єкт етимологічного аналізу»** зосередив увагу на важливості мовно-історичної інформації, яку можна почерпнути в результаті етимологічного аналізу назв карпатських орооб'єктів. Це дасть можливість чіткіше хронологізувати час появи слов'янського (протоукраїнського) етносу в зазначеному регіоні, адже, незважаючи на поширену думку про те, що слов'яни — це вихідці з рівнинних місцевостей, наявність тут праслов'янських апелятивів з орографічною семантикою, як-от: **grunь, *kyčera, *ščьlbь* та ін., свідчить про те, що слов'яни досить рано познайомилися з Північно-Східними Карпатами. На прикладі аналізу оронімів *Кобло, Попада*,

Цуприк простежену еволюцію структури зазначених назв, відновлено їхню внутрішню форму, реконструйовано праслов'янські архетипи, а отже, доведено слов'янську природу цих оронімів.

Подальша робота конференції тривала в об'єднаній філолого-географічній секції. На жаль, не всі заявлені доповіді (19) прозвучали з огляду на відсутність доповідачів.

Доповідь «**Оронімія Буковини (Заставнівщина)**» (підготована у співавторстві з Я.П. Редьковою) виголосила Т. Кушнір (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича), у якій проаналізувала ороніми Заставнівського р-ну Чернівецьчини, звернувши основну увагу на словотвірну та етимологічну характеристику назв орооб'єктів.

У доповіді «**Оронімія Кіцманщини**» (підготована у співавторстві з Я.П. Редьковою) М. Флорескул (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича) запропонувала лексико-семантичну класифікацію оронімів Кіцманського р-ну Чернівецької обл.: 1) відантропонімі ороніми; 2) відетнонімі ороніми; 3) відфітонімі (точніше – похідні від фітономів, а не від фітонімів, оскільки фітонім можна витлумачувати як власну назву якоїсь рослини – *С.В.*) ороніми; 4) ороніми, похідні від географічних апелятивів, що вказують на просторову локалізацію об'єкта; 5) назви, основи яких указують на певні події, що відбулися в зазначеній місцевості; 6) назви, похідні від місцевих географічних термінів на позначення рельєфу; охарактеризувала дериваційні моделі, за якими утворилися аналізовані ороніми.

У доповіді Й.Р. Гілецького (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника) «**Проблеми назв вершин Українських Карпат**» основну увагу звернуто на потребу впорядкування назв вершин Українських Карпат з огляду на виявлення в картографічних матеріалах багатьох недостовірних або спотворених оронімів. Розв'язати цю проблему, на його думку, можна: 1) уточнивши назви вершин, які побутують серед місцевого населення, і відновивши їх на картах; 2) давши назви тим вершинам, які позначені тільки цифрами (відмітка висоти об'єкта); 3) завершивши українізацію тих назв вершин, які мають іншомовне звучання, наприклад: *Будичевська Велька – Велика Будичевська, Руський Дял – Руський Діл*.

Доповідь «**Оронімія Підгір'я в контексті топонімної системи регіону (на матеріалі Надвірнянського р-ну Івано-Франківської області)**» О.І. Михальчук (Інститут мовознавства ім. О. Потебні НАН України) присвячено з'ясуванню мотивації семантики основ оронімів Підгір'я (регіон, прилеглий до Карпат), наприклад: *Вишна* (полонина) < *вишний* 'верхній', *Вавторів* (гора) < антропоніма *Вавтор* та ін. На окрему увагу, на думку дослідниці, заслуговують етимологічно затемнені назви, як-от: *Гуга, Мершора, Тавпиш* та ін.

У доповіді У. Кришталович (Центральний державний історичний архів, м. Львів) «**Дослідження Українських Карпат у міжвоєнній Польщі: діяльність Петра Контного та його наукова спадщина**» акцентовано увагу на необхідності вивчення наукової спадщини Петра Контного, природознавця і дослідника Гуцульщини (1895–1947 рр.),

яка сьогодні у своїй переважній частині зберігається в Центральному державному історичному архіві у Львові. Йдеться, зокрема, про його майже завершену працю з опису полонин Гуцульщини на території між Прутом і державним кордоном Польщі. П. Контний розпочав роботу над створенням «Атласу полонин» Гуцульщини, а також над збором історичного матеріалу про карпатські поселення і господарську діяльність місцевих мешканців, що мав увійти в багатотомне видання «Acta Nuculica». На жаль, Друга світова війна скоригувала плани дослідника — зазначені проекти не вдалося завершити.

Л.Р. Осташ (Львівський національний університет ім. І. Франка) у доповіді «**Сучасна оронімія наддністрянського села Стриганці та його околиць**» запропонувала структурно-семантичний аналіз сучасних оронімів с. Стриганці Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.: *Білі Береги, Гай, Гірка, Збіч, Середній Горб, Скала, Стінка, Шкверши*, які сформувалися лексико-семантичним способом від місцевих географічних термінів.

У доповіді Є. Цвелиха (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка) «**Трансформація оронімів Північної Рахівщини**» зроблено спробу аналізу назв орооб'єктів північної частини Рахівського р-ну Закарпатської обл., з-поміж яких переважають румунські (східнороманські) ороніми, наприклад: *Менчул, Трояска, Догяска* та ін. До таких автор зараховує і назви *Грунь* та *Клива*, які, однак, не можна вважати східнороманськими. Географічні апелятиви, на основі яких утворилися ці назви, мають слов'янське підґрунтя, про що зазначено в спеціальних студіях українських і російських мовознавців (Ю.О. Карпенка, С.О. Вербича, Л.В. Куркіної).

У доповіді Л.П. Білінської (Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка) «**Відображення оронімних понять у мікротопонімії Покуття**» представлено лінгвістичний аналіз мікротопонімів, зокрема мікрооронімів, Покуття (зібрано 160 одиниць), мотивованих місцевими географічними термінами.

У доповіді Г.І. Денисика та Л.М. Денисик (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського) «**Оронімія в антропогенному ландшафтознавстві**» наголошено на невідкладній потребі вивчення антропогенних ландшафтних комплексів, тобто тих, у структурі яких змінено хоча б один із геокомпонентів. У цьому контексті порушено актуальну проблему зміни (а також і зникнення) назв орооб'єктів унаслідок господарської діяльності людей. Назви таких гір залишаються лише на картах, у зв'язку з чим необхідно скласти історико-генетичні ряди карт, де ороніми будуть зафіксовані впродовж відповідного часу їхнього розвитку.

М.М. Сороцька (Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка) виголосила доповідь «**Орографічні терміни в мікротопонімії Північної Тернопільщини**», обравши за об'єкт дослідження мікротопоніми північних р-в Тернопільської обл. — Кременецького, Лановецького, Шумського і частково Збаразького, мотивовані місцевими географічними термінами.

Н.Р. Яніцька (Львівський національний університет ім. І. Франка) у доповіді «**Мікротопонімія центральних та східних районів Львівщини**» проаналізувала назви мікротопооб'єктів, мотивованих як місцевими географічними термінами, так і власними особовими назвами й суміжними ойконімами.

У доповіді В.П. Коржика (Буковинське товариство природодослідників) «**Оронімія Буковинських Карпат як відображення історико-географічного процесу**» основну увагу приділено проблемам фіксації і збереження українських карпатських оронімів, що зумовлені низкою причин: 1) слабка картографо-документальна інформаційна база; 2) недостатня державна та громадська увага до збереження оронімів як цінного пласту нематеріальної культурної спадщини народу; 3) втрата інформаційних носіїв (старих мешканців, які ще пам'ятають місцеві назви; документів тощо). Запобігти загрозливій тенденції збіднення оронімної бази можна, на думку В.П. Коржика, шляхом: 1) невідкладного проведення польових досліджень і опитування місцевого населення із залученням краєзнавців, учителів шкіл для створення кадастру всіх назв місцевих та природних об'єктів; 2) створення детальної карти мезо- та мікротопонімів для надійної фіксації топонімної (оронімної) інформації; 3) відновлення призабутих назв чи найменування тих топооб'єктів, які не мали своїх назв.

В обговоренні доповідей узяли участь В.В. Лучик, Д.Г. Бучко, Р.І. Сосса, С.О. Вербич, І.С. Руденко, Я.С. Редька.

Підсумовуючи результати своєї роботи, конференція ухвалила:

1. Наукові форуми з української топоніміки, зокрема з ороніміки, проводити періодично.

2. Державній службі геодезії і картографії, Інституті української мови НАН України, Українській ономастичній комісії скласти інформаційну базу українських оронімів.

3. Організаторам конференції — Чернівецькому національному університету ім. Ю. Федьковича, Міжвідомчій науково-методичній раді з питань географічних назв, Інституту української мови НАН України, Українській ономастичній комісії — розіслати ухвалу й основну інформацію про науковий захід «Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження» у провідні вищі навчальні заклади України.

У межах роботи наукової конференції проведено засідання Української ономастичної комісії. Основні питання порядку денного — відновлення виходу бюлетеня «Повідомлення Української ономастичної комісії: минуле і сьогодні», а також визначення базових напрямів ономастичних досліджень у межах України.

Святослав Вербич (м. Київ)

Svyatoslav Verbych (Kyiv)

THE ORONYMY OF UKRAINIAN CARPATHIANS:
ITS STUDIES, PERSPECTIVES AND REGULATING
(18–19 March 2010, Chernivtsi)